

HYMAN MINSKY’NİN ANALİZİNDE AÇIK SİSTEM ONTOLOJİSİ*

Dr. Öğr. Üyesi Fatma Esra Soylu

Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi
İİB Fakültesi
ORCID: 0000-0002-3183-1179

Dr. Öğr. Üyesi Leyla Firuze Arda Üzalp

Amasya Üniversitesi
Merzifon İİB Fakültesi
ORCID: 0000-0001-9654-8043

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Üzalp

Amasya Üniversitesi
Merzifon İİB Fakültesi
ORCID: 0000-0003-1215-195X

Öz

Bu çalışmanın amacı, “açık sistem” ontolojisinin iktisat bilimi için gerekliliği savından hareketle, Hyman Minsky’nin finansal istikrarsızlıklara dair fikirlerinin “açık sistem” ontolojisi ile tutarlı olduğunu savunmaktır. Minsky, kapitalist ekonomilerin yaşadıkları krizleri, “beklenmedik bir şok” veya “dışsal unsurlara dayalı bir dengesizlik” şeklinde ele alan ana akımdan sıyrılan ve ayrıca krizleri ortaya çıkaran temel mekanizmayı da sistemin içsel işleyişinde arayan bir iktisatçıdır. Minsky çalışmalarının çoğunda, geçen yüzyılda yaşanan büyük kriz ve buhran sonrasında uygulamaya konan denetimlerin, kâr motifi ile hareket eden finansal kurumların gerçekleştirdiği finansal yeniliklerce ihlal edilmesi üzerine yazmıştır ve benzer bir krizin tekrar yaşanacağına işaret etmiştir. 2008 yılında yaşanan ABD kaynaklı krizden sonra tekrar gündeme gelen Minsky’nin finansal istikrarsızlık hipotezi, John Maynard Keynes ve Joseph Alois Schumpeter gibi iki önemli iktisatçının güçlü vizyonlarının bir sentezidir denebilir. Günümüz “finansallaşma” dönemini evrimci bir perspektiften ele alan Minsky’nin inceleneceği bu çalışmayı diğerlerinden ayıran unsur ise günümüz kapitalist sisteminin aldığı biçimi ve yaşadığı istikrarsızlıkları anlama yolunda “açık sistem” ontolojisinin zaruri bir vizyon olduğu ve Minsky’nin bu vizyona sahip olduğudur.

Anahtar Sözcükler: Açık sistemler, Yenilik, Finansal istikrarsızlık, Hyman Minsky, Joseph Schumpeter

Open System Ontology of Hyman Minsky’s Analysis

Abstract

The aim of this study is to argue that Hyman Minsky's ideas on financial instability are consistent with the open system ontology, considering the argument on necessity of open system ontology for economic science. Minsky is an economist who is not a part of the mainstream that treats the crises of capitalist economies as “an unexpected shock” or “disequilibrium based upon exogenous factors” and seeks the fundamental mechanism that brings out the crises in the internal functioning of the system. In most of his works, Minsky wrote about the violation of supervisions, which has been put in place after the big crises and depressions of the last century, by the innovations carried out by the financial institutions operating on a profit seeking drive and has indicated that similar crises would happen again. Minsky's financial instability hypothesis, which came to fore again after the US-originated crisis in 2008, is a synthesis of the strong visions of two major economists, John Maynard Keynes and Joseph Alois Schumpeter. Minsky has an evolutionary perspective on today's era of financialization and what distinguishes this study about him from the others is stating that the ontology of the “open system” is an essential vision for understanding the form and instability of the present capitalist system, and that Minsky has this vision.

Keywords: Open systems, Innovation, Financial instability, Hyman Minsky, Joseph Schumpeter

* Makale geliş tarihi: 26.02.2019
Makale kabul tarihi: 13.09.2019
Erken görünüm tarihi: 27.12.2019

Hyman Minsky'nin Analizinde Açık Sistem Ontolojisi

Giriş

Kriz olgusu günümüzde giderek daha görünür hale gelmiştir. Fakat bu krizleri öngörmek ve dolayısıyla engellemek halen pek mümkün gözükmemektedir. Yaşanan bu ekonomik krizlerin sıklığına ve somut hayat üzerindeki derin tahrip edici etkilerine rağmen, krizlere bakış açısı genellikle “beklenmedik bir şok” veya “sürpriz” şeklinde olmuştur. İçinde bulunduğumuz yüzyılda yaşanan ve insanlık tarihinin yaşadığı en büyük krizlerden biri olan 2008 krizi öncesinde dahi, aralarında Nobel ödülü almış isimler de bulunan iktisatçılar guruğu, kriz öngörme ve önleme probleminin çözüldüğüne dair açıklamalarda bulunmuşlardır. Kapitalist sistem tarihi krizlerle dolu olmasına rağmen, sistemin istikrarına ve dengeye yöneleceğine dair inanç, aynı kararlılıkla devam etmektedir. Fakat sistemin girdiği her krizde, sistemin teorik temelini sorgulayan muhalif sesler de kayda değer biçimde artış göstermiştir.

İktisadi düşünce tarihi, kabaca iki kutuplu bir izlenim vermektedir. Kutuplardan birinde, statik, uyumcu ve dengeye meyilli bir piyasa sistemine inanç hakimdir. Diğerinde ise değişen dinamik bir dünya/gerçeklik vizyonundan hareketle, kendiliğinden düzen mekanizmasının yer almadığı, dengeden uzak ve istikrarsız bir piyasa inancı bulunmaktadır. Krizlerin öngörülememesinin altında yatan sebep, işte bu denge anlayışıdır. Denge yaklaşımı yerine evrimci bir bakış açısı benimsenmeli ve somut ekonomilerde yaşanan sürekli değişimin, iktisadi analize dahil edilmesi gereklidir. Dinamik bakış açısı ile birlikte iktisadi sistemin yaşadığı istikrarsızlıklar, ancak böylece sisteme içselleştirilmiş olacak ve gerçekliği kabul edilecektir.

Kapitalist piyasa sisteminin istikrarlı olduğunda ısrarcı denge modelleri, Newton fiziğine ve dünya görüşüne dayalıdır. İktisat bilimi de pozitif bir bilim olma amacıyla, Newton fiziğine dayalı yaklaşımları benimsemiştir. Bunlar arasında tersinir zaman anlayışı, kapalı sistemler yaklaşımı, belirli ve değişmeyen yasalara dayalı evren anlayışı yer almaktadır. Newton fiziğine dayalı bu yaklaşımlarla birlikte, özellikle ana akım iktisadın çerçevesi “statik” olarak belirlenmiştir. Fakat iktisadın çözmek zorunda olduğu en önemli problem olan, karar birimleri arasındaki koordinasyon sorunu, (zaman unsurunu içermediği

için) statik çerçeve içinde çözümlenemez. Karşı ekseninde yer alan dinamik çerçevede ise kapitalist piyasa sisteminin istikrarsızlığına vurgu yapılmaktadır. Piyasa sistemi, yapısal ve içsel değişmeye tabi dinamik bir sistemdir. Bu çerçevede zaman anlayışı artık tersinir değildir. Üretim gibi zaman gerektiren süreçler zaten ancak tersinir olmayan zaman anlayışına sahip bir çerçevede analiz edilebilir. Bununla birlikte, sosyal yapının karmaşık bir ilişkiler bütünü göz önüne alındığında, statik çerçevenin yetersizliği gözler önüne serilecektir.

İktisattaki denge varsayımı, iktisadın kapalı bir sistem olduğunu varsaymak anlamına gelir. Kapalı sistem kavramı kullanılmadığı anda, denge kavramı analizden çıkacaktır. Denge kavramı, statik ve diyakronik bir çerçeve gerektirir. Bu çalışma, dengesizliğin ve denge dışılığın, denge haline oranla, daha genel bir durum olduğu kabulüne dayanmaktadır. Dengesizliğin ve denge dışılığın kaynağı ise iktisadi sistemlerin açık olmasıdır. Sosyal ve iktisadi gerçeklik, içsel olarak ilişkili, sürekli dönüşen, farklılaşan, üretilen ve yeniden üretilen, dinamik ve karmaşık bir bütünlüktür ve bu sebeple açık bir sistemdir. Ana akım iktisadın temel problemi, sosyal gerçekliğin yanlış bir algılanışına dayanan kapalı sistem ontolojisi ve yalnızca bu ontolojide kullanımı mümkün olan bilimsel metotlardır. Kapalı sistemler olarak algılanan iktisadi gerçeklik, iktisadi yaşamın evrimsel karakterini ihmal etmektedir. İktisadi gerçekliğin, dinamik, istikrardan, dengeden ve harmoniden uzak görünümü ancak açık sistemler ontolojisi ile mümkündür.

Çalışmada, Hyman Minsky'nin kriz ve istikrarsızlık analizinin, açık sistemler yaklaşımı ile tutarlı olduğu öne sürülmektedir. Minsky'nin analizine göre kapitalist sistem evrimsel bir sistemdir. Sistem istikrarlı durumdan istikrarsız duruma doğru evrilmektedir. Bu evrimsel sürece neden olan ise kapitalist sistemin özü olan finansal sistemde meydana gelen finansal yeniliklerdir. Finansal yenilikler sistemin içsel unsurlarıdır, yani bir anlamda sistemin parametreleridir. Minsky'nin bu evrimci finansal istikrarsızlık yaklaşımı, açık sistemlerin dinamik karakteriyle tutarlıdır. Açık sistemler, sosyal gerçekliğin, reel, aktüel ve ampirik olmak üzere üç düzeyden oluştuğu ve bu düzeylerin birbirlerine indirgenemediği sistemlerdir. Bu gerçeklik düzeylerinin birbirlerine indirgenemezliği ise “beliriverme” (*emergence*) yaklaşımı ile anlaşılmaktadır. Açık sistemlerde, yüzeydeki etkiler, derinde yer alan farklı hatta karşıt olabilen mekanizmaların işleyişinden kaynaklanır. Özetle açık sistemler yeni yapıların ortaya çıkabileceği organik sistemlerdir. Minsky'nin, kapitalist sisteme evrimci bakış açısı bu organik açık sistemler yaklaşımına denk düşmektedir. Kapitalist sistemin özünde yer alan finansal sistemde meydana gelen yenilikler, kapitalist sistemi dönüştürmektedir.

Bu çalışmanın ilk bölümünde açık sistemler ontolojisine ve bir sosyal bilim olması gereken iktisat için gerekliliğine değinilecektir. Çalışmanın ikinci bölümünde Minsky'nin evrimsel modeline değinilecektir. Üçüncü bölümde ise

Minsky'nin analizde yer alan açık sistem ontolojisinin unsurları belirlenecektir. Minsky'nin kapitalizm anlayışı ve eleştirisi, analizinin sacayakları, finansal istikrarsızlık hipotezi bu bölümün içeriğini oluşturmaktadır. Sonuç bölümünde ise, açık sistemin temel unsuru olan yenilik ve nitel değişimin, Minsky'nin kapitalist finansal sistemin evrimi yaklaşımında yer alması sebebiyle, Minsky'nin açık sistem ontolojisine sahip olduğu ve bu sebeple diğer analizlere üstün olduğu ileri sürülecektir.

1. Açık Sistem Ontolojisi

Açık sistemler fikri, iktisat biliminden önce bazı bilim felsefecileri tarafından ortaya atılan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımı, bilim yapmanın koşullarını değerlendirirken ele alan Karl Popper, Roy Bhaskar ve Andrew Sayer gibi isimlerden sonra Cambridge iktisatçıları, ana akım iktisat eleştirilerinin temelini bu yaklaşımı yerleştirmişlerdir. Bu yaklaşıma dair ilk fikirleri sunanlardan Karl Popper'a göre, dünya ve evren sürekli değişmekte olduğundan bu dinamik gerçekliğe dair bilgimiz her daim kısıtlıdır. Bilgide sürekli bir artışın olduğunu ileri süren Popper, bu evrimci yaklaşım sebebiyle bilim yapmanın tamamlanmamış ve dinamik bir aktivite olduğunu ileri sürmektedir. Mutlak doğru bilginin olanaksızlığı sebebiyle dünyanın ve evrenin "açık" olduğunu ileri sürmektedir (Popper, 1994/2005:60). Popper'ın evrimci epistemolojisi ve açık evren yaklaşımı, bilginin yanılabilir olmasına dayalıdır. Zamansallık ve bilgi üzerinden bir analiz yürüten Popper'ın analizi, Bhaskar'ın "epistemik yanılğı" olarak adlandırdığı yaklaşıma denk gelmektedir. Asıl mesele gerçekliğe dair bilgi değil, gerçekliğin kendisidir.

Karşı eksende ise ontolojinin merkeze alındığı Roy Bhaskar'ın "Eleştirel Realizm" yaklaşımı yer almaktadır. Bhaskar (1975) bilgi ile nesneyi birbirinden ayırmış ve bilimin analiz nesnesine olan gerçekliğin "ne"liğine odaklanmıştır ve ontolojiyi merkeze almayı hedeflemiştir. Sosyal gerçekliğin reel, ampirik ve aktüel olmak üzere birbirine indirgenemeyen üç düzeyden oluştuğunu ileri süren Bhaskar, bu tabakalaşma nedeniyle sosyal sistemlerin açık olduğunu ileri sürmektedir (Kapalı sistemler ise bu üç düzeyin tek düzeye yani ampirik düzeye indirgendiği sistemlerdir). Bu gerçeklik düzeylerinin birbirlerine indirgenemezliği ise "beliriverme" (*emergence*) yaklaşımı ile anlaşılmaktadır. Bhaskar, beliriverme kavrayışını realizm ile özdeş tutmuştur, başka bir deyişle, beliriverme realist bir açıklama gerektirmektedir (Sawyer, 2001:567). Beliriveren güçlerin olduğu sistemlerde, öngörülemeyen yenilikler ortaya çıkmaktadır ve sistemlerin açıklığı bu güçlerden kaynaklanmaktadır. Böylece açık sistemlerde nedensel yasalar olarak kabul edilen ampirik düzenliliklerin elde edilme olanağı ortadan kalkmaktadır, yani yasalar ancak eğilimler olarak anlaşılmalıdır. Bhaskar'ın, kapalı sistemleri reddi ve açık sistemlere yaptığı

vurgu, iktisat bilimi için de oldukça büyük bir önem arz etmektedir. Sosyal ve iktisadi sistemlerdeki süreksizliklerin ve dinamikliğin nedeni, bu sistemlerin doğasından, kendi işleyiş mekanizmalarından kaynaklanmaktadır, çünkü bu sistemler açık sistemlerdir. Bu sebeple bu süreksizliklerin nedeni aranacaksa, sosyal gerçekliğin ne olduğuna dair, yani varlığa dair bir araştırma yürütülmelidir.

Cambridge iktisatçıları, Roy Bhaskar'ın geliştirdiği Eleştirel Realizm yaklaşımından etkilenerek, ana akım iktisadın temel problemini, analizin dayandırıldığı kapalı sistem ontolojisi olarak belirlemişlerdir. Yani temel problem, sosyal bir bilim olan iktisat biliminin incelediği bilimsel nesne olan sosyal gerçekliğin, statik, atomistik ve nedenselliğe dayalı analizidir ve bu ana akım iktisadın başarısızlığıdır. Bunun aksine sosyal gerçeklik karmaşık, dinamik ve içsel olarak ilişkili bütünlüklerden oluşan açık bir sistemdir. Kapalı sistem denildiğinde anlaşılması gereken değişme göstermeyen ve tekrarlayan olay ve ilişkilerden oluşan bir sistemdir. Bu sistemlerde nedensellik anlayışı mekaniktir. Dinamik ve organik olan açık sistemlerde ise nedensellik mekanize biçimde mümkün olamaz.

İktisadi çözümleme tarihi içerisinde piyasa mekanizmasının ortaya çıkardığı koordinasyon sorununu çözmeye yönelik geliştirilen üç analitik çerçeve bulunmaktadır. İlki daha çok Neoklasik iktisatçıların benimsediği senkronik çerçevedir. İkincisi ise Keynes ve Marx gibi iktisatçıların benimsediği, zaman ve değişimin analize dahil edildiği diyakronik çerçevedir. Üçüncüsü ise iktisatta evrimsel boyutu dikkate alan Schumpeter ve Marshall gibi iktisatçıların benimsediği dinamik çerçevedir. Senkronik çerçevede, zamanın belirli bir noktasındaki eşitlikler dikkate alınmakta, denge bir dinlenme durumu şeklinde statik olarak tanımlanmaktadır. Diyakronik çerçevede, yatırım ve para gibi zaman boyutu olan değişkenler analize sokulmakta, bu değişkenlerdeki değişmelerle söz konusu eşitliğin ne olacağı dikkate alınmaktadır. Diyakronik çerçeve bu sebeple bazı değişkenlerdeki (beklentiler, para arzı gibi) değişmelere koşullu yeni dengelerin analizini içermekte ve karşılaştırmalı statik denge çerçevesini benimsemektedir. Senkronik çerçevede başlangıçta veri alınan değişkenlerin değiştirilmesiyle diyakronik çerçeveye geçiş sağlanır. Dinamik çerçeve ise koordinasyon sorununu evrimci bir perspektiften ele almaktadır. Bu çerçevede sistemin normları veya parametreleri değişmektedir. Bu sebeple sistemde uzun dengesizlik ve denge dışı durumlar yer almakta ve sistemin gideceği yön önceden bilinmemektedir (Özel, 2009:79-80).

Senkronik çerçeve statiktir, diyakronik çerçeve karşılaştırmalı statiktir ve dinamik çerçeve evrimseldir ve bu nedenle açıktır. Senkronik ve diyakronik çerçeve evrimsel değildir ve bu nedenle kapalıdır. Evrimsellik en genel tanımıyla, bir sistemin zamanın içinde kendinde gerçekleştirdiği dönüşümdür. Bir sistemin evrimsel olması, sistemin içsel unsurlarının, sistemin yapısal

değişimine neden olmasına işaret etmektedir. Evrim teorileri ile birlikte, modellere kendini tekrarlamayan, değişen ilişkilerin katılmasının önü açılmıştır. Böylece doğada sabit ya da ideal bir düzenin olmasının bir zorunluluk olmadığı düşüncesine kapı aralamışlardır. “Kapalı sistem” anlayışından açık uçlu sistem anlayışına geçiş olarak nitelendirilebilecek bu süreç sonunda, makine doğa anlayışı yerini organizma olarak doğa anlayışına bırakmıştır (Öziş, 2010:42).

Leon Walras’ın Genel Denge yaklaşımı, statik çerçeveye en uyumlu örnektir. Statik çerçeveye sahip sistemlerde yer alan değişkenler, birbirleri ile ilişkilerinde sürekli bir yer ararlar. Yani veride meydana gelen değişmeye karşı sürekli kendilerini senkron etmeye/uyumlamaya çalışırlar. Walras’ın meşhur “mezat tellalı”, fiyatların, maliyetin ve kârların, denge seviyesine yönelmesini sağlamaktadır. Denge halinde ise firmalar mümkün olan en yüksek karı elde ettiğinden, piyasadaki firmalar fiyat ve miktar değiştirmeye muktedir değildir. Statik ve senkronik çerçeveye sahip iktisadi sistemdeki bu değişimler de bu uyarlanma üzerinden okunmaktadır. Fakat bu statik çerçevede, sermaye birikimi veya karar birimleri arasında koordinasyon sorununa çözüm bulunamaz (Özel, 2009:76). Keynes gibi diyakronik çerçeveye sahip modellerde zaman boyutu analize dahil edilmiştir. Örneğin toplam planlanan yatırım ve planlanan tasarruflar arasında dengesizlik, yani karar birimleri arasındaki koordinasyon sorunu, piyasada istikrarsızlıklara yol açmaktadır. Fakat piyasa istikrarsızlıklarının nedenine dair en doyurucu açıklama ise dinamik çerçevede yer almaktadır.

Senkronik ve diyakronik çerçevelerde, sistemdeki değişikliklerin kaynakları sistem dışındadır. Bu modeller, atomik bakış açısı ve mekanik nedensellik anlayışıyla Newton fiziğine dayalı kapalı sistemler gerektirir. Bu atomik anlayışta, yüksek seviyeli varlıklar ve güçlerin düşük seviyeli varlıklar ve kuvvetler tarafından algılanabileceği oldukça indirgeyici bir görüş vardır. Fakat açık sistemlerde, gözlenen herhangi bir etki, farklı veya hatta karşıt olabilen iki veya daha fazla mekanizmanın işleyişine yol açabilir. Dinamik çerçevelerde, sistemin normları veya parametreleri değişir. Kapalı sistemlere ihtiyaç duyan senkronik ve diyakronik modellerin aksine, dinamik modeller kapalı sistem değil, açık sistem ontolojisine sahiptir. Dinamik modeller, “ortaya çıkan” yapıların karşılıklı etkileşimler sonucunda ortaya çıkabileceği organik model türleridir (Özel, 2009:79-81). İnovasyon ve niteliksel değişim, insan eyleminin temel özellikleridir ve bu nedenle sosyal sistemler açıktır (Sayer, 2017:165).

Açık sistemler ontolojisinin iktisat biliminde gerekliliği argümanı, Roy Bhaskar’ın (1975) geliştirdiği Eleştirel Realizm yaklaşımını takip eden heterodoks iktisat okulları tarafından öne sürülmektedir. Bu iktisatçıların başında gelen Tony Lawson, iktisat okullarının birbirinden farklılaşmasının nedeninin, bu okulların ontolojik kabullerinden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Lawson’a göre bilim yapmada kullanılan yöntemler ve metotlar, sosyal gerçekliğe dair ontolojik ön varsayımlar ve koşullara göre belirlenir. Başka bir deyişle,

kullanılan araştırma metodu, araştırılan nesnenin doğasına dair bir ön kabulü içermektedir. Lawson böylece, ana akım iktisadın temel probleminin, kapalı sistem ontolojisine dayanan tümdengelim yöntemi olduğunu ileri sürmektedir (Lawson, 2002:3, 2003:5). Tümdengelimci açıklama tipinin gerektirdiği kapanma, nedenlerin (*causes*) her zaman, aynı sonuçları (*effects*) yaratacağını ve bu sonuçların her zaman, bu aynı nedenler aracılığıyla anlaşılabilirliğini ifade etmektedir. Pozitivist bir metodoloji benimseyen ana akım iktisat, düzenlilik determinizmi kavramını benimsemiş ve kavram, bu okula, “denge” veya “istikrar için dayanak oluşturmuştur. Düzenlilik determinizmi yaklaşımı benimsenmeden, ana akım iktisadın metodolojik temeli olmayacaktır (Rotheim, 1998:325; 1999:83). Düzenlilik determinizmini mümkün kılan ise kapalı sistemler yaklaşımıdır. Lawson sosyal sistemlerin açık sistemler olduğundan hareketle, iktisadi yaşamda da ne Humecu anlamda nedensellik yasalarının, ne düzenlilik determinizminin geçerli olmayacağını ileri sürmüştür.

Ana akım iktisadın kullandığı tümdengelim yöntemi için sistemlerde bir kapanma gerekmektedir. Bu kapanma ise iki koşula dayalıdır. Bu koşullar, içsel (*intrinsic*) ve dışsal (*extrinsic*) kapanma koşullarıdır. İçsel kapanma koşulunda ise gerekli iki öge bulunmaktadır. İlk öge, analizde yer alan bireylerin içsel yapısının sabitliğine işaret eder. Diğer öge ise indirgenebilirliktir (*reducibility*), yani bireyler sistemlerden indirgenebilirler. Bu iki öge ile içsel kapanma koşulunun gerçekleşmesi, ancak bireylerin atomistik olarak karakterize edilmesiyle elde edilir. Bireyler, sanki birbirinden bağımsız (etkilenmeyen) ve aynı zamanda homojen bireyler gibi ele alınmaktadır. Bu içsel kapanma koşulu sağlandığında, ampirik düzenliliklerin elde edilebilmesi mümkün olmuştur (Lawson, 1997:98).

Kapanmanın diğer koşulu ise dışsal kapanmadır ve bu koşul sağlanmadan kapanma sağlanamaz. Lawson (2003:14), bu koşulu izolasyon (*isolation*) olarak adlandırmaktadır. Olayların tümdengelimsel açıklamaları için, tahmin edilemeyen yenilikçi etkilerin sisteme içselleştirilmesi veya sabit olduklarının gösterilmesi gereklidir. İşte bu gereklilik, kapanmanın diğer bir ögesi olan dışsal (*extrinsic*) kapanmadır (Lawson, 1997:99). Sosyal gerçeklik, “y” gibi bir sonucun, hem içsel hem dışsal olarak kapanmasının mümkün olmadığı kadar karmaşıktır. Başka bir deyişle sosyal gerçeklik, bu varsayımların geçerli olabilmesi için oldukça karmaşık, içsel olarak ilişkili ve dinamik bir bütündür. Sosyal bilimler, kapalı sistem ontolojisine dayanan yöntemlerle yapılamaz, bu sebeple açık sistem ontolojisi elzemdir.

Lawson’a göre sosyal alan, varoluşu insan faktörüne dayanan bir alandır ve sosyal ilişkileri de kapsamaktadır. İnsan eyleminin dönüştürücü potansiyeli (*transformative human agency*) ise bu alanın içsel olarak ilişkili ve dinamik bir süreç olmasına neden olmaktadır. Bir anlamda organik bir alan olan sosyal gerçeklik, görünen ve görünmeyen altında yatan mekanizmalar olarak görünmeyen

tabakalardan oluşmaktadır. Yani sosyal gerçeklik tabakalaşmıştır (Lawson, 2003: 17). Sosyal gerçekliğin bu şekilde tanımlanması, ana akım iktisadın başarısızlığının sebebidir. Kapalı sistemde ısrar eden ana akım iktisatçılar, denge ve harmoni rüyasına kapılırlar iken, gerçekliğin katmanlı ve tabakalaşmış yapısına, beliriveren (*emergent*) güçlere ve niteliksel-yapısal değişime odaklanan heterodoks iktisatçılar ise sosyal ve de iktisadi sistemlerdeki denge yokluğuna, istikrarsızlığa ve öngörülemezliğe dikkat çekme yönünde çaba sarf etmektedirler.

İktisadi gerçekliğin doğasının açık sistemler olduğu fikri aslında yeni bir fikir değildir. Analizlerinde geleceğin belirsiz olduğuna ve bu sebeple sistemin istikrarsız olduğuna vurgu yapan birçok iktisatçı, açık sistemler yaklaşımına bir ucundan değinmiştir denebilir. Frank Knight (1921) belirsizliğin iktisat literatürüne girmesini sağlamış, Keynes ise tüm iktisadi analizini bu kavram üzerine oturtmuş iki önemli iktisatçidir. Fakat belirsizliğin ve bir anlamda açık sistemler fikrinin, iktisadi düşüncedeki seyrinde bu iki isim bir son değil, tersine bir başlangıçtır. Knight ve Keynes'in çağdaşı bir isim olan Joseph Alois Schumpeter, iktisadi sistemlerin açıklığına önem veren önemli bir isimdir. Schumpeter'in ayırt edici özeliği, iktisadi sistemlerde yaşanan istikrarsızlıkların kaynağını, sistemin içinde aramasındadır. Schumpeter, çağdaşlarından farklı olarak, geleceğe dair belirsizliği önden varsayarak değil, geleceğin belirsiz olmasının sebebinin, sistemin yapısından kaynaklandığını öne sürmüştür. Başka bir deyişle, iktisadi sistemin, içsel unsurları sebebiyle dinamik ve süresiz olduğunu, belirsizlik ve belirlenemezlik meselesinin, iktisadi sistemlerin içsel işleyiş mekanizmalarından kaynaklandığını ortaya koymuştur. Schumpeter'in bu yaklaşımı açık sistemler yaklaşımı ile tutarlıdır.

Minsky'nin analizinde kurumcu evrimci bakış açısı temeldir ve evrimsel analizi de istikrarsızlık kavramı ile iç içedir. Bu istikrarsızlığı yaratan finansal yenilik kavramı ise Schumpeter'den alınmıştır. Schumpeter'in çalışma için önemi Minsky üzerindeki etkisiyle sınırlıdır. Minsky'nin evrimci ve dinamik modelinde Schumpeter'in izleri oldukça net görülmektedir. Schumpeter'in kapitalist sistemin istikrarsızlığı analizi, gerçekliğin doğasının açık sistem olduğunu işaret etmektedir. Bu sebeple Minsky'nin açık sistem ontolojisi Schumpeter'in analiziyle birlikte aktarılacaktır. İlerleyen bölüm, Minsky'nin evrimsel ve dinamik analizine değinecektir.

2. Minsky'nin Evrimsel Modeli

Minsky'nin temel sorunsalı, kapitalist sistemde yaşanan krizleri açıklamaktır. Finansal yapı ve ilişkileri kapitalist sistemin merkezine yerleştiren Minsky, kapitalizmin yaşadığı istikrarsızlıkları da bu sistemin kırılabilirliği ile açıklamaktadır. Minsky'ye göre kapitalizmin dinamik güçleri, patlayıcıdır (Wray, 2011a). Minsky'nin kapitalist ekonomilerde yaşanan dalgalanmaları

açıklayan finansal istikrarsızlık hipotezinin iki temel önermesi vardır. İlk önerme, kapitalist piyasa mekanizmasının, sürdürülebilir, istikrarlı fiyatlara ve tam istihdam dengesine yol açmadığıdır. İkinci önerme ise ciddi konjonktür dalgalanmalarına neden olan unsurun, kapitalizmin asli finansal özellikleri olduğudur (Minsky, 2013). Finansal istikrarsızlık hipotezine dair çalışmaları 1950'lerde başlayan Minsky, John Maynard Keynes'in 1929 dünya krizine dair yaptığı çalışmalardan çok etkilenmiştir. Hatta Minsky kendisini Finansal Keynesyen olarak tanımlamaktadır (Wray, 2011b:2).

Minsky'nin Keynes'ten miras aldığı en önemli unsur, iktisadi gelişmenin motoru olan yatırımların belirsizlikle ilişkisidir. Keynes'in en önemli eseri olarak kabul edilen, 1936 tarihli “İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi” (*The General Theory of Employment, Interest And Money*) isimli eserinde, ekonomik faaliyetin belirleyici ana unsuru geleceğe dair belirsizliktir. Keynes'in bu belirsizlik faktörünün etkisine dair ilk fikirleri aslında, 1921 tarihli “Olasılık Üzerine Denemeler” (*Treatise on Probabilities*) isimli eserinde karşımıza çıkmaktadır. Bu eserde, bilinmeyen bir gelecek karşısında karar alacak olan bireyin sorunsalı incelenmiştir. Geleceğe dair belirsizliğin hakim olduğu bir dünyada, bireyin tek bilgi kaynağı öznel nitelikteki inançları ve sezgileridir. Belirsizlik bu sebeple ekonomik faaliyet üzerinde etkide bulunan bir faktördür. Belirsizlik, Keynes'in analizinde yatırım davranışında kendini gösterir. Analize göre, yatırım miktarını belirleyen, sermayenin marjinal etkinliği oranıdır. Bu oran, sermaye varlığının ömrü boyunca elde edeceği geliri, o varlığın arz fiyatına eşitleyen iskonto oranıdır ve faiz oranından yüksek olduğu sürece yatırım yapılacaktır (Keynes 1936/2010:123). Geleceğin bilinemediği durumda, sermayenin marjinal etkinliği hesaplaması, yalnızca mevcut piyasanın değerlemesine dayanmaktadır. Yani mevcut piyasa durumunu temel alarak geleceğe yöneltilen beklentiler, yatırım kararlarını etkileyecek, yatırım kararları da çıktı ve istihdamı belirleyecektir (Keynes 1936/2010:129). Keynes'te de yer alan bu yaklaşım Minsky'nin finansal teorisinde önemli bir yer tutmaktadır (Knell, 2015:293).

Minsky (1996) girişimcilerin, dayanıklı sermaye varlıklarına ve envantere yapılacak olan yatırımları için, bankalardan ve finansal kurumlardan sağlanacak nakit akımına ihtiyaçları olduğunu ve bu tarafların bir müzakerede bulunmaları gerektiğini ileri sürmüştür. Böyle bir durumda bu müzakeredeki taraflar, yeni bir sermaye varlığı yaratmada ve finanse etmede, kararlarına hakim olan bilgisizliği kabul etmek durumunda kalırlar. Finansal istikrarsızlıkların nedeni olan bu Keynesyen anlamda belirsizliğin anlaşılması ve bu belirsizliğin azaltılması yönünde politikalar oluşturulması gerektiği inancında olan Minsky, bu belirsizliği azaltmada kurumların önemine dikkat çeker ve büyük devlet ve merkez bankaları bu anlamda kilit bir rol oynamaktadırlar.

Minsky tüketim ve yatırım harcamalarının Keynes'te olduğu gibi, bu harcamaları yapan karar birimlerinin farklı olması nedeniyle farklı harcamalar

olduğunu düşünmektedir. Minsky'ye göre, modern kapitalist ekonomiler, sermaye varlıklarının, şirketler şeklinde organize olmuş firmalar tarafından sahiplenildiği, bu firmaların bu varlıkları yükümlülüklerle finanse ettiği ve hanehalklarının bu yükümlülüklerle ya direkt olarak ya da kurumlar aracılığıyla sahip olduğu bir yapı olarak tanımlanır. Minsky buradan hareketle, Keynes'in modelinin, bu kapitalist ekonomilerin, "reel" ve "finansal" veya "parasal" sektör olarak ayırma tabii tutulmadan anlaşılamayacağını ileri sürmektedir (Minsky, 1996).

Minsky'ye göre kapitalist bir ekonomide ikili fiyat sistemi vardır. Yatırımın belirleyicisi olan bu ikili fiyat sistemi, cari çıktı fiyatları ve sermaye varlık fiyatlarından oluşmaktadır. Cari çıktının ve sermaye varlıklarının fiyatları, farklı değişkenler ve farklı piyasalar tarafından belirlenir. Sermaye varlıklarının fiyat düzeyi görece olarak cari çıktı fiyatına göre yüksek olduğunda, koşullar yatırım için uygundur. Aksi durumda ise koşullar yatırım için uygun değildir. Bu ise bir durgunluk veya kriz belirtisidir. Minsky'ye göre konjonktür dalgalanmaları bu iki fiyat sistemi arasındaki dalgalanmalardan kaynaklanmaktadır. Bu sebeple Minsky iktisat politikasının amacının, bu iki fiyat sistemini, uygun yatırımın yapılmasını sağlayacak şekilde ayarlaması olduğunu düşünmektedir. Bu şu demektir; hem beklenen, hem gerçekleşen kârlar yüksek olmalıdır ve sermaye varlık fiyatları, yatırım çıktılarının arz fiyatlarını aşmalıdır.

Yine Keynes'in analizinde vücut bulan parasal ekonomi ve finans, Minsky'nin de analizinin yapı taşıdır. Minsky kapitalist ekonomideki finansal kırılmalardaki artışı, finansal sistemden finanse edilen aşırı yatırım artışının yol açtığı finansal ilişkilerin doğal bir sonucu olarak görür. Yatırımın finansman biçimi ve finansal yükümlülüklerin yerine getirilememesi, istikrarsızlığın kaynağıdır. Yatırımın finansmanında iç ve dış kaynaklar kullanılır. Dış kaynaklar borçlanmaya ve hisse senedi çıkarmaya işaret eder. Bu borçlanma düzeyi ne kadar yüksekse, hem borçlu hem de borç veren riski artacaktır. Yani, finansal sistemin istikrarı, sistem ilişkileri tarafından içsel olarak belirlenmektedir (Dymski ve Pollin, 1992:29-38).

Finansal krizleri açıklamaya yönelik geliştirdiği finansal istikrarsızlık hipotezi ile övgüler alan Minsky, her ne kadar Post Keynesyen okula mensup bir iktisatçı olarak bilinse de, hipotezine temel oluşturan isimler Keynes ve Keynesyenlerle sınırlı değildir. Minsky'nin analizinde etkili olan diğer bir isim Irving Fisher ve geliştirdiği borç deflasyonu yaklaşımıdır. Fisher'e (1933) göre bir ekonomideki aşırı borçlanma, fiyatlar genel düzeyinde bir düşüş anlamına gelen deflasyonla sonuçlanabilmektedir. Hanehalkları ve firmaların aşırı borçlandıklarının farkına vardıkları anda, borçlarını ödeme kararı almasıyla birlikte, paranın dolaşım hızının azalmasına ve fiyatlar genel düzeyinin düşmesine neden olmaktadır. Minsky'nin analizinde de bireylerin ve firmaların, spekülasyon nedenleri dolayısıyla aşırı borçlanmaları ve vadeleri geldiğinde ödeme

sıkıntısı nedeniyle, varlıkları elinden çıkarma girişimleri yaklaşımı bulunmaktadır.

Minsky'nin analizinde yer alan yatırımın belirleyeni olarak beklenen kârlar fikri ise Michal Kalecki'den alınmıştır. Kalecki'ye göre yapılacak olan yatırımı belirleyen tasarruflar değildir. Yatırımlar, firmanın sermaye borç oranına bağlı olarak beklenen kâr oranına bağlıdır. Yatırım yapacak firmanın karlılık düzeyi arttıkça, yatırım için finansman bulma olanağı artacaktır. Kâr beklentisiyle hareket eden yatırımcı daha çok borçlanacak, daha çok borçlandıkça da riskler artacaktır. Bu riskler, yalnızca yatırımın başarısız olma riskini değil, aynı zamanda daha sonra likidite sıkıntısına düşme riskini de içermektedir. Risk artışı ise yatırımdaki artışı kısıtlayacaktır (Kalecki, 1937). Minsky, Kalecki'nin, yatırımların tasarruflar aracılığıyla değil borçlanarak yapılacağı, bu borçlanmanın risk unsurunu artıracığı ve artan riskin ise yatırımları azaltacağı yönündeki görüşünü benimsemiş ve analizine dahil etmiştir. Minsky'ye göre, ekonomiye dair olumsuz beklentiler yatırımları azaltmakta, olumlu beklentiler ise beklenen kârlılık düzeyini artırmasından dolayı yatırımı artırmaktadır (Minsky, 2013).

Minsky'nin etkilendiği isimlerden bir diğeri ise evrimsel iktisatçı Joseph Alois Schumpeter'dir. Schumpeter'e göre iktisadi değişmeyi uyarayan şey olan yenilik, yeni olan bir şeyin ticari veya endüstriyel olarak uygulanması olarak tanımlanır. Bu yenilik, yeni malın üretilmesi, yeni bir üretim yöntemi, yeni bir piyasa, yeni bir hammadde kaynağı ve yeni organizasyon biçimleridir. Bu değişimi gerçekleştiren ise bu yenilikleri sunan girişimcidir (Schumpeter, 1934:66). Kapitalist sistemin hiçbir zaman durgun ve statik olmadığını ve bu sistemin analizi için evrimci bir yaklaşım gerektiğini öne süren Schumpeter, tüm çalışmalarında bu değişimin kaynağını aramıştır. İktisadi gelişmenin kaynağı Schumpeter'e göre, kâr peşinde koşan girişimcinin gerçekleştirdiği yeniliklerdir. Yenilikler sistemi dengeden uzaklaştırmakta ve eskisine uyarlanabilir olmayan yeni bir biçime dönüştürmektedir. Bu yaratıcı yıkım süreci ise sistemi istikrarsızlaştıran temel unsurdur. Bu dinamik yaklaşım, Minsky'nin kapitalist finansal kurumların evrimine dair fikirlerin de oldukça etkili olmuştur. Schumpeter kapitalist sistemin istikrarsızlığını reel sektör üzerinden ele alırken, Minsky finans çerçevesini de dahil etmiştir denebilir. Schumpeter'de finans ya da paranın rolü, girişimcilerin meydana getirdiği yeniliklerin finansmanında banka kredileri (Schumpeter'e göre kredilerin kaynağının tasarruf değil, bankacılık sistemi tarafından yaratılan kaydi paradır) olarak ortaya çıkmaktayken, Minsky'de kâr peşinde koşan finans aktörlerinin sistemi istikrarsızlaştıran finansal yenilikleri biçimine dönüşür (Minsky, 1992).

Schumpeter, insanın dönüştürücü eylemine ve bu eylemin iktisadi sistemlerde yarattığı evrime odaklanan en önemli iktisatçılardandır. Schumpeter iktisadi gelişmenin mekanizmalarını açıklarken, senkronik ve diyakronik

çerçevenin dışına çıkarak, gelişmenin kaynağını sistemin normlarında meydana gelen değişimle açıklayan dinamik bir çerçeve benimsemiştir. İktisadi sistemlerde kâr peşinde koşan girişimcilerin gerçekleştirdiği yeniliklerin, sistemde spontane biçimde ortaya çıkan ve sıçrama yaratan bir değişime işaret ettiğini düşünmektedir. Schumpeter'e göre iktisadi gelişmeye neden olan unsur, sistem parametresi değişmesi şeklinde anlaşılabilir olan bu spontane yeniliktir. Gelişme bir normdan diğer bir norma, aradaki patikanın izlenmediği süreksiz bir geçiştir (Schumpeter, 1934)

Schumpeter'in süreksizlik vurgusu, iktisadi sistemlerin açıklığına işaret eder. İktisadi sistemlerin evrimine yol açan, verilerinde meydana gelen değişimlere verdiği yaratıcı tepkidir. Schumpeter'e göre bu yaratıcı tepki önceden bilinemez, fakat sonradan anlaşılabilir bir tepkidir. Aynı zamanda bu yaratıcı tepki sistemin izleyeceği yolu tamamen değiştirir. İşte bu tepki sebebiyledir ki, sosyal ve ekonomik alan ve koşullar, geri dönülemez şekilde değişmektedir. Yaratıcı tepki tarihsel sürecin oldukça önemli bir faktörüdür (Schumpeter, 1947: 150).

Burada dikkat gereken husus, Minsky'nin etkilendiği bu isimler arasında, özellikle iki iktisatçının yan yana yer almasıdır. Aynı dönemde yaşayan, kapitalizmin istikrarsız doğası hakkında hem fikir, fakat mekanizmaları konusunda ayrışan ve bu sebeple birbirlerinin anti tezi olarak görülen (Roubini, 2011:62-65) Schumpeter ve Keynes'in fikirlerinin sentezlenmesi gibi orijinal bir işlevi üstlenen Minsky, Keynes ve Schumpeter'in birbirinin ikamesi değil, tamamlayıcısı olduğunu düşünmektedir (Minsky, 1988). Minsky iktisadın üstlendiği görevin, Schumpeter'in dinamik kapitalist süreç vizyonu ile, Keynes'in kapitalist finansal sistem tarafından sermaye birikim sürecine eklenen kırılabilirliğin eklenmesi olduğunu ileri sürmüştür (Minsky, 1986b). Keynes'ten karşılaştırmalı statik bir çerçeveyi alan Minsky, Schumpeter'den ise dinamik analizi sentezleyerek, bir anlamda finansa evrimsel bir yaklaşım getirmiştir denebilir (Burlamaçi, 2000). Minsky'nin kapitalist sistemin yaşadığı krizlerin açıklaması olarak sunduğu modelin başarısı, bu evrimci ve dinamik bakış açısıdır.

3. Finansal İstikrarsızlık Hipotezi

Minsky'nin analizindeki açık sistem ontolojisinin varlığına dair argümanın sacayaklarından ilkinin, Minsky'nin analizinin dinamik çerçevesi oluşturur. Dinamik çerçevede sistemin değişmesi, sistemin içsel unsurlarından kaynaklamakta ve bu sebeple sistem açık hale gelmekteydi. Minsky'de de bu değişim, kapitalist sistemin içsel parametresi finansal sistemde meydana gelen yeniliklerden kaynaklanmaktadır. Dinamik çerçevenin, yani açık sistemin bir diğer sacayağı ise evrimci yaklaşımdır. Minsky'de aldığı görünüm ise finansal

sistemin istikrarlıdan istikrarsıza doğru evrimidir. Son sacayağı ise sistemin parametresini oluşturan ve evrime neden olan finansal yeniliklerdir. Minsky'nin analizinde, açık sistemin unsurları olan nitel değişimle sistemin evrim geçirdiği ve nitel değişime neden olan yeniliklerin ise sistemin kendi parametreleri olduğu gösterilmiş olacaktır.

Minsky'nin analizinde kapitalist gelişmenin belirleyicisi ekonominin kurumsal yapısıdır. Bu kurumsal yapı ekonomik aktiviteyi yürütür, düzenler veya etkiler. Ona göre kapitalist sistemin işleyiş mekanizmasını belirleyen ise ilk olarak finansal sistemdir, yani kapitalist sistemin temelinde yer alan kredi ve finans (Whalen, 2001: 808). Giderek karmaşıklaşan finansal kurumlara sahip kapitalist bir ekonomi, çok sayıda farklı davranışsal özelliklere sahiptir ve herhangi bir zamanda fiili olarak geçerli olan bu davranışsal özellikler; kurumsal ilişkilere, finansal ilişkilerin yapısına ve ekonominin tarihine bağlıdır. Ana akım iktisat, kurumları ve finansal uygulamaları ihmal eden soyut bir ekonomi tasavvuru yaptığından, finansal kırılğanlıkları ve istikrarsızları açıklayamaz ve bu sebeple başarısız olarak tanımlanır. “İstikrarsızlık, sistemi, dışındaki değil, içindeki mekanizmalar yoluyla belirlemektedir; ekonominin istikrarsızlığı, petrol şokları, savaş şokları veya beklenmeyen parasal olgulardan değil, ekonominin doğasından kaynaklanmaktadır” (Minsky, 2013, 172). Ekonomik aktiviteyi belirleyen finansal kurumlardaki istikrarsızlığın kaynağı ise Minsky'ye göre, kâr motifidir. Kapitalist ekonomilerin kurumsal ve finansal yapıları mevcut ve beklenen kârlılığa göre değişmektedir ve istikrarsızlığın kaynağı burada aranmalıdır. Minsky'nin dinamik çerçevesinde, sistemin normlarında veya parametrelerinde yaşanan değişim sistemi dönüştürmektedir (Minsky 1986b; Minsky, 1992).

Minsky'nin açık sistem ontolojisine işaret eden dinamik koordinasyon çerçevesi, finansal sistemlere evrimci yaklaşımında da görülebilir. Minsky'ye göre ekonomi, oldukça karmaşık ve tarihsel zamana bağlı bir süreçtir. Toplum, içsel faktörlere bağlı olarak değişen evrimci bir organizmadır ve dengeden uzaklaşma eğilimindedir (Minsky, 1992:104). Minsky'nin analizinde evrim ise, kapitalist sistemin istikrarlı durumundan istikrarsız duruma doğru sürüklenmesi olarak anlaşılabilir. Minsky'nin (2013) finansal istikrarsızlık hipotezi, yatırımın belirleyicileri analizi üzerinden anlaşılabilir. Minsky'nin analizinde, hem yatırım düzeyi ve hem de yatırımın finansmanı temel rol oynar. O'na göre kapitalist ekonomide, iş dünyasını harekete geçiren kârlardır. Fiyatlar da kârların taşıyıcısıdır. Kapitalist ekonomilerin temel konjonktür özellikleri kârlar, sermaye varlık fiyatları, finansal koşullar ve yatırım arasındaki ilişkiler tarafından belirlenmektedir. Kapitalist ekonomi için bütçe, ücret gibi diğer makro değişkenler de önem arz eder, dalgalanmaların artma veya azalmasına yol açar. Fakat yatırıma nazaran ikincil bir önemdedirler, yani dalgalanmaları başlatan yatırım sürecidir.

Minsky (2013) kapitalist sistemde ikili fiyat sistemi olduğunu ileri sürer. Bu fiyatlardan biri, yeni üretilmiş yatırım mallarının fiyatı iken, diğeri daha önce üretilmiş olan yatırım mallarının fiyatlarıdır. Bu iki yatırım malının fiyatları arasındaki farklılıklar, yatırımları teşvik eden unsurdur. Kapitalist ekonomilerde sermaye malları, kâr sağladıkları için talep edilirler ve kapitalist ekonomilerde bu malların değerlerine ilişkin spekülasyon yapılmaktadır. Yatırım veya sermaye malının satın alınmasıyla, bu malın gelecekte sağlayacağı gelir satın alınmaktadır. Bir sermaye varlığının getirisi, iktisadi faaliyetlerden ve sözleşmelerden sağlanan nakit akımlarıdır. Belirli bir sermaye malının talep fiyatı, gelecekte sağlanması beklenen getirilerin kapitalize edilmiş değeridir. İkincisi ise arz fiyatıdır. Sermaye mallarının arzı kısa dönemde sabittir. Bir yatırımcının dikkate alması gereken iki faktör vardır: bunların ilki yatırım maliyeti ve beklenen getirileri, ikincisi ise yatırımın nasıl finanse edileceğidir. Yatırımın yapılmasının koşulu, yatırımın talep fiyatının, arz fiyatından yüksek olmasıdır. Burada belirleyici olan, yatırımcıların kararlarını belirsizlik altında vermeleridir, yani yatırımdan beklenen getiriler belirsizdir. Geleceğe yönelik beklentilerin iyimser olduğu durumlarda, toplam yatırımlar artarken, kötümser beklentiler yatırımı azaltmaktadır. Beklentilerde meydana gelen değişmelerden etkilenen yatırımlar, beraberinde üretimi ve istihdamı da etkileyecektir. Dolayısıyla yatırımlardaki değişiklikler ekonomideki istikrarsızlığın temel sebebidir.

Minsky (2013) modelinde diğeri önemli bir unsur ise yapılacak yatırımın finansmanıdır. Yatırım üç kaynakla finanse edilmektedir. Eldeki nakit ve finansal varlıklar, iç kaynaklar (vergi ve kâr ödemeleri sonrası gayri safi kârlar) ve dış kaynaklar. Dış kaynaklar ya borçlanılır ya da hisse senedi ihraç ederek elde edilir. Borçlanıldığı zaman ödeme yükümlülükleri oluşur ve bu ödeme yükümlülükleri, bu yatırımı finanse eden birimin yasal yükümlülüklerini karşılamak için gereken minimum nakit akımlarını belirler. İyimser beklentilerin olduğu zamanlarda beklenen kâr (nakit akışı) yüksek olacağından yatırım finansmanını dış kaynaklarla, yani borçlanmayla yapmak artacaktır. Başlangıçta güvenli olduğu farz edilen yükümlülük yapıları, tarih ilerledikçe riskli hale dönüşebilir (Minsky, 1986b). Yatırımın finansmanı, iç kaynaklar bittiğinde, borçlanmayla finanse edileceğinden bankacılık ve finansal sistemin nasıl çalıştığı, çok belirleyicidir (Minsky, 2013:233).

Minsky'nin (2013) finansal sistemdeki evrimi, yani finansal istikrardan krize götüren süreci şu şekilde işler. Finansal istikrarsızlık, gelir nakit akımlarının ekonomideki görece önemiyle ilgilidir. Bir iktisadi birimin, gerçekleşen ve beklenen nakit alımları, bu birimin ödenmemiş yükümlülüklerinin tüm taahhütlerini karşılıyorsa *güvenli (hedge)* finansman durumundan bahsediyoruz demektir. Beklenen ve gerçekleşen nakit akımları, ödeme taahhütlerinin yalnızca bir kısmını karşılıyorsa *spekülatif* finansman

durumuna geçilmiş demektir ve bu durumda borçların çevrilmesi gerekmektedir. *Ponzi* finansman durumu ise ödeme taahhütlerini gerçekleştirmek için tekrar borç alındığı durumdur. Güvenli finansman durumundaki birimler piyasa koşullarına bağlı değilken, spekülative ve ponzi finansman durumundaki birimler piyasa koşullarına endekslidir. Yani gelir nakit akımlarının ekonomideki görece ağırlığı, finansal sistemin çalkantıya girme ihtimalini belirler. Ekonomimizin istikrarsız olmasının sebebi, işte bu kapitalist finansman sürecidir. Ekonominin geçici sakin ve istikrarlı dönemlerinde, birimlerin finansman durumu, spekülative ve ponzi finansman durumunun arttığı bir genişlemeye dönüşür.

Geleceğe dair olumlu beklentilerin yer aldığı görece istikrarlı bir dönemde, başka bankacılar olmak üzere finansal kurumlar, para arzının genişlemesine yardımcı olacak yönde hareket etmektedirler. Modele göre, ekonominin istikrarlı olduğu durumda, istikrarlı durumun devam edeceği beklentisiyle, beklenen kârlılığın artacağını düşünen yatırımcılar daha çok borçlanma yoluna giderler. Bu spekülative “çılgınlık” dönemini harlayan ateş ise bankacılar başta olmak üzere finansal kurumlardır. Bankacılık sistemi, ilave ödeme araçlarını sadece sistem içinde değil, aynı zamanda yeni banka kurulmasında ya da yeni finansal araçların oluşmasına katkı sağlayarak, finansal sistemin riskli bir biçimde büyümesine neden olmaktadır (Kindleberger, 2013).

Minsky'nin dinamik çerçeve ve açık sistem ontolojisine uyumunun en önemli kanıtı da işte bu finansal yenilikler konusundaki fikirleridir. Finansal yenilikler, Schumpeter'in (1934) analizinde olduğu gibi, sistemin evrim geçirmesine neden olan norm veya parametre değişiklikleri olarak tanımlanabilir ve sistemi istikrarsızlaştıran en önemli faktördür. Finansal kurumlar, hem kâr amacıyla, hem de denetimden kurtulma güdüsüyle finansal yenilikler gerçekleştirirler. Finansal sistemde risk ve istikrarsızlık baş gösterir. Minsky'ye göre sağlam finansman durumundan finansal kırılmalığa evrim, finansal yeniliklere açık olan kâr fırsatlarında, kâr arayışında olan hanehalkları, işletmeler, bankacı ve finansçıların yenilik yapma dürtüsünde ve hükümet ve merkez bankalarının yasal ve idari müdahalelerinde izlenebilir (Minsky, 2013:201).

Finansal sistemde yenilik oluşmasının sebebi potansiyel kârlardır ve bu kârlar, iş yapma biçimlerini değiştirir. Ayrıca Schumpeter'in analizinde de olduğu gibi, yenilik, piyasa gücünün de kaynağıdır. Yenilikler, geçici bir monopol kârı sağlayarak, girişimciyi motive eder (Minsky, 1986a:346). Günümüzde kâr fırsatı yalnızca üretim tekniği veya pazarlama alanında yeniliklerde yer almaz, finansal yapı ve kurumlarda meydana gelen yeniliklerde de kâr fırsatı vardır. Minsky'ye göre finansal piyasalar, yalnızca bireysel yatırımcılar veya girişimciler tarafından evrilmez, kâr arayışında olan finansal şirketler de evrime neden olur (Minsky1992). Minsky bankacılığın dinamik yaratıcı ve kârlı bir faaliyet olduğunu düşünmektedir. Büyük servetler, finansal

yenilik mucitlerinde toplanır. Bankalar, işletmeler ve hanehalkları için daima yeni yollar araştırır ve bulur. Başarıya ulaşan yenilik servet kazanır ve taklitleri yayılmaya başlar (Minsky, 2013:202). Fakat bankacılık sisteminin kâr arayışıyla oluşturduğu yeniliklerle artan kredinin, finansal sistemin istikrarsızlığı üzerinde önemli etkileri vardır. Bankacıların, kaldıraçlı yatırımcıların ve yatırım üreticilerinin çıkarları, ekonomide enflasyonist genişlemelere ve işsizlik yaratan daralmalara yol açar (Minsky, 2013:258). Finansal piyasalar, firmaların borçlanma seviyelerini sürdüremeyecekleri biçimde artırmaktadırlar. Bu borçluluk düzeyi ise firmaların yatırımlarını iç kaynaklarla sürdürmesinin önünü keser. Finansmanda borç sermaye oranının bu şekilde değişimi, beklenen nakit akımlarında küçük bir azalmanın, yatırımın iç kaynaklarla finansmanında çok daha büyük bir azalmaya işaret eder. Bu azalış ise borçlanma gerekliliğinde artışa neden olur ve böylece yeni yatırımların yapılmasında gönülsüzlük baş gösterir (Minsky, 1986a:352). Minsky, Schumpeterci girişimci, evrim ve değişim kavramlarının başka hiçbir yerde, bankacılık ve finansa olduğu kadar açık bir değişime yol açmadığını söyler. Yani finansal yenilik, kurumsal evrimin en temel belirleyicisidir (Minsky, 1992:106).

Schumpeter'in *İktisadi Gelişme Teorisi (The Theory of Economic Development)* eserinde gelişmenin kriteri olarak "süreksizlik" yaklaşımını benimsediği görülmektedir. Schumpeter'e göre (1934), gerçek anlamda bir gelişme süreci, sürekliliği bozarak yeni bir ekonomik seviyeye yol açacaktır ve girişimci faaliyet ise bu süreksizliklerin kaynağıdır. Bu yaratıcı aktivite, süregelen gelişmeyi durdurur ve yeni bir gelişme süreci başlatır. Gelişme, durağan durumun süreksizliğidir, durgun durumun bozulması ve belirlenemez bir gelecek dengesine yol açmasıdır (Schumpeter 1934). Schumpeter, iktisadi sistemlerin içindeki öğelerin uyarlanmacı olabileceği ve süreksiz değişimlerin dışsal olarak kabul edildiği durumlarda, bu sistemlerin istikrarlı olarak nitelendirilebileceğini düşünmektedir. Sistemi iktisadi olarak dengede gösteren teoriler başarısını, veri kabul ettiği parametrelere borçludur (Güler Aydın, 2008:132). Başka bir deyişle, sistemin kendi halinde istikrarlı olabilmesi, denge dışı durumların sistemin dışındaki etkilerden kaynaklandığı argümanına dayanır. Fakat sosyal yaşam süreksiz değişimlerden oluşmaktadır ve Schumpeter'de iktisadi gelişmenin mekanizmasının, uyarlanmacı ve dışsal olmadığını, sistemin içsel unsurlarından kaynaklandığını düşünmektedir. Schumpeter'e göre kapitalist sistem, iktisadi gelişmenin tetikleyicisi olan, girişimcinin gerçekleştirdiği yeniliklerin, eski ekonomik yapıyı yıkarak ve yeni bir ekonomik yapı ortaya çıkarması süreci ile yani "yaratıcı yıkım" süreci ile istikrarsızlaşmaktadır. Bu kapitalizmin geliştirici karakteri ise daha önce belirtildiği gibi yeni mallar, üretim yöntemleri, ulaşım yolları, pazarlar, organizasyon biçimleri, hammadde kaynaklarıdır. Bu yeniliklerle birlikte,

kapitalist sistem, sistemin içsel unsurlarından kaynaklı biçimde, sürekli bir yenilenme halindedir (Schumpeter, 1943/2010:103).

Minsky'de ise bu yenilenme, finansal kurumlar ve bankalar tarafından gerçekleştirilir. Kâr motifiyle hareket eden girişimciler gerçekleştirdiği finansal yenilikler ile sistemin istikrarsızlaşmasına neden olmaktadır. Başarılı bir yeniliği, yeniliği yapanlar için sermaye kazancına dönüştüren finansal piyasa, başarılı bir kapitalist sistem için elzemdir. Schumpeter'de finans çerçevesi, yeniliklerin finansmanı şeklinde devreye girerken, Minsky bu finansmanın ve bankacılık faaliyetlerinin yenilik yapma kapasitesinin, dengesizliklere ve istikrarsızlıklara yol açacağını ileri sürmüştür. Yani finansal sistemin kendisi, yenilikler yaratma gücüne sahiptir. Değişimi sağlayan yenilikler, içinden çıktığı iktisadi sistemin, parametrelerini değiştirmektedir ve sistem, işte bu içsel unsurlar sebebiyle dinamiktir yani dengeye yer yoktur ve bu sebeple denebilir ki analizi açık sistem ontolojisine dayanmaktadır (Dow, 2011:237).

Finansal sistemde meydana gelen yenilikler, her zaman genişlemeye yol açmayabilir. Keynes'in kumarhane kapitalizmi yaklaşımı burada önem taşır. Spekülatörler durağan durumdaki bir girişime zarar vermeyebilir, fakat girişim bir balon halini aldığı anda spekülasyon ciddi boyutlarda zarara yol açabilir (Minsky, 1986a:347). Piyasa odaklı düzenleme mekanizmaları, bankaların kısa vadeli, kâr artırıcı piyasa stratejileri geliştirmesine yol açar ve bu spekülatif davranış ciddi bir çalkantıya yol açar. Bu yeni rekabetçi ortam ise ekonominin tahsis etkinliği ortadan kaldırarak istikrarsızlaşmasına yol açar (Ülgen, 2012). Minsky'nin vurgusu finansal yeniliklerin, Schumpeter'in analizinde olduğu gibi yaratıcı bir yıkım değil, "yıkıcı bir yaratım" olduğu yönündedir (Minsky, 1992). Minsky, 1980li yıllardan itibaren bu gerilemenin görülebileceğini ileri sürmüştür. Schumpeterci yeniliklerin aksine, finansal sistemin evrimi istikrarlı durumdan istikrarsız duruma doğru evirilmektedir.

Sonuç

Ana akım iktisadın, gerçek dünyaya uygun olmayan teorik şemalarının ve yalnızca bu şemalar için geçerli yöntemlerinin başarısızlığı aşikardır. Ana akım iktisat gerçek dünya yerine, ideal bir dünya tasavvuru üzerine çalışmaktadır. Gerçek dünya dengesizliğin, istikrarsızlığın, değişimin ve dönüşümün dünyasıdır. Bu sebeple iktisatta realist bir oryantasyon gereklidir. Buradaki realizmden kasıt, üzerinde çalışılan bilimsel nesnenin varlığına ilişkin bir araştırma yürütmek anlamındadır. Sosyal gerçekliğin hatalı bir betimlemesi, teori ve pratik çatışmasına yol açacaktır. Sosyal ve de iktisadi gerçekliğin açık bir sistem olduğundan yola çıkarak başlayan bir iktisadi analiz, sözü edilen realist oryantasyonu gerçekleştirmiş demektir. Böylece görünüşten ziyade öz ile

ilgilenen bir bilim halini alacaktır. Yapılması gereken ilk önce iktisadın inceleme nesnesi olan sosyal gerçekliğin doğasını belirlemektir.

Başarılı bir iktisadi analizin ihtiyacı, iktisadi alanın işleyiş mekanizmasını araştıran ontolojik bir akıl yürütmedir. İktisat biliminin araştırdığı nesne olan sosyal gerçeklik veya sosyal alan, dönüştürücü insan eylemiyle sürekli yeniden yaratılan, içsel olarak ilişkili karmaşık bir bütünlüktür. Dolayısıyla iktisadi analiz, mekanik ve kapalı sistemlere dayalı bir yöntem sürdürmemelidir. Sosyal ve iktisadi alan, dinamik, organik ve açık bir sistemdir. Kapalı sistemlerde ısrar eden kuramlara göre piyasa mekanizması, denge ve istikrar vaat etmektedir. Kapitalist sistem yapısal dönüşümlere tabi, evrilen açık bir sistemdir. Açık sistemlerde ise istikrar ve denge, sistemin içsel unsurlarında öngörülemeyen değişimler, yenilenmeler ve dönüşümler sebebiyle ulaşılabilir bir durum değildir.

Minsky'nin ayırıcı özelliği günümüz modern kapitalist ekonomilerdeki istikrarsızları anlamada iki önemli vizyonun başarılı bir sentezini yapabilmiş olmasıdır. Minsky, Keynes'in, finansal kurumların iktisadi aktivitedeki önemine dair fikirleriyle, Schumpeter'in kapitalist sürecin evrimci karakterine dair fikirlerini sentezlemiştir. Modern kapitalist ekonomiler, sermaye varlıklarının, şirketler şeklinde organize olmuş firmalar tarafından sahiplenildiği, bu firmaların bu varlıkları yükümlülüklerle finanse ettiği ve hanehalklarının bu yükümlülüklerle ya direkt olarak ya da kurumlar aracılığıyla sahip olduğu bir yapıdır. Minsky buradan hareketle, Keynes'in modelinin, bu kapitalist ekonomilerin, "reel" ve "finansal" veya "parasal" sektör olarak ayırma tabi tutulmadan anlaşılamayacağını ileri sürmektedir. Keynes'in modeline göre, kapitalist ekonomilerin yapısı, finansal enstrümanlarda vücut bulmuş, bilançolar, gelir tabloları ve nakit akımlarıdır (Minsky, 1996).

Minsky'ye göre hem Keynes hem de Schumpeter için finansal sistem kapitalizmin belirleyicisidir. Schumpeter'de reel sektör bünyesinde kâr motifli hareket eden ve sistemi dengeden uzaklaştıran girişimci, Keynes'in kırılganlık yaratan finansal sistemindeki finansal yenilik yaratan aktöre dönüşünce, günümüzde yaşanan finansal istikrarsızlıklara ve buhranlara bir fener tutulmuştur. Kapitalizmi evrimsel bir süreç olarak gören Minsky iş çevrimlerinin anlaşılmasında finansal ilişkilerin ve kâr güdüsüyle hareket eden iş insanlarının aktivitelerinin anlaşılması gerektiğini ileri sürmektedir. Minsky günümüz olaylarının, Schumpeter'in vizyonunu doğruladığını ileri sürmektedir. Schumpeter'in vizyonuna göre ekonomik sistemler evrimci sistemlerdir ve bu sistemler tarihsel zamana tabi olup, içsel faktörlere bağlı olarak değişmektedir. Yani toplum, zamanda dondurulamaz ve statik matematiksel formülasyonlara indirgenemez biçimde evrimcidir. Ekonomik sistemleri dengeye meyilli ve istikrarlı sistemlere indirgeyen hiçbir doktrin veya vizyon başarılı olamaz.

Minsky kendi analizinde dinamik bir vizyon benimsemiştir ve finansal sistemlerin istikrarlı durumdan istikrarsız duruma evirilişinde finansal kurumların gerçekleştirdiği yenilikleri önemli bir unsur olarak ortaya koymuştur. Minsky analizinin tümünde dengenin hiç var olmadığı yönünde bir yaklaşımı vardır. İktisadi sistemler, içsel unsurları sebebiyle istikrarsızlığa sürüklenirler. Minsky'nin analizinin başarısı, açık sistemin temel unsurları olan finansal yenilik ve nitel değişime dayalı bir finansal evrim yaklaşımına sahip olmasıdır.

Kaynakça

Bhaskar, Roy (1975), *A Realist Theory of Science*. Leeds: Leeds Books.

Burlamaqui, Leonardo (2000), Schumpeterian Competition, Financial Innovation and Financial Fragility: An Exercise in Blending Evolutionary Economics with Minsky's Microfinance. 8th Schumpeter Conference Change, Development and Transformation, Manchester, 28 June- July 1st, 2000.

Fisher, Irving(1933), "The Debt-Deflation Theory of Great Depressions", *Econometrica*, 1(4): 337-357.

Dow, Sheila C. (2011), "Cognition, market sentiment and financial instability", *Cambridge Journal of Economics*, Vol. 35, No. 2: 233-249.

Dymski, Gary ve Robert Pollin (1992), "Hyman Minsky as Hedgehog: The Power of the Wall Street paradigm", Steven Fazzari and Dimitri B. Papadimitriou (der.), *Financial Conditions and Macroeconomic Performance: Essays in Honor of Hyman P. Minsky*, M.E.Sharpe, New York, USA, 27-61.

Güler Aydın, Derya (2008), *Kapitalizmin İstikrarsız Doğası, K. Marx ve J. Schumpeter*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kalecki, Michal, (1937), "The Principle of Increasing Risk", *Economica*, 14, 440-447.

Keynes, J. M. (1921). *Treatise on Probability*. London: Macmillan

Keynes, J. M. (2010). *İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi*. İstanbul: Kalkedon Yayınları. (Özgün eser 1936 tarihli)

Kindleberger, Charles (2013), *Cinnet panik ve çöküş, Finansal Krizler Tarihi*. (Türkiye: İş Bankası), (Çev.Ü. Şensoy).

Knell, Mark (2015), "Schumpeter, Minsky and the Financial Instability Hypothesis", *Journal of Evolutionary Economics*, 25(1): 293-310.

Knight, F. H. (1964). *Risk Uncertainty and Profit*. New York: Sentry Press. (Özgün eser 1921 tarihli)

Lawson, Tony (1997). *Economics and Reality*. London: Routledge.

Lawson, Tony (2002), Social Explanation and Popper. Lecture given at the Popper Anniversary Conference University of Galway.

Lawson, Tony (2003), *Reorienting Economics*. (London: Routledge).

- Minsky, Hyman P. (1986a), "The Evolution of Financial Institutions and The Performance of The Economy", *Journal of Economic Issues*, 20 (2):345-353.
- Minsky, Hyman P. (1986b), "Money and Crisis in Schumpeter and Keynes", In *The Economic Law of Motion of Modern Society: A Marx-Keynes-Schumpeter Centennial*, edited by H. J. Wagener and J. W. Drukker. Cambridge, UK: Cambridge University Press,
- Minsky, Hyman P. (1988), "Schumpeter: Finance and Evolution", *Hyman P. Minsky Archive*. Paper 314, http://digitalcommons.bard.edu/hm_archive/314
- Minsky, Hyman P. (1992), "Schumpeter and Finance", New York: The Levy Economics Institute Of Bard College. http://digitalcommons.bard.edu/hm_archive/280.
- Minsky, Hyman P. (1996), "Uncertainty and the Institutional Structure of Capitalist Economies", Working Paper, no 155, The Jerome Levy Economics Institute of Bard College.
- Minsky, Hyman P. (2013), *İstikrarsız Bir Ekonominin İstikrarı*. (Ankara: Efil), (Çev.O. Esen).
- Öziş, Mustafa (2010), *İktisat ve Zaman*, (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özel, H. (2009), *Piyasa Ütopyası*. (Ankara: BilgeSu).
- Popper, K. R. (2005). *Hayat Problem Çözmektir*. İstanbul: Yapı Kredi (Özgün eser 1994 tarihlidir).
- Roubini, Nouriel ve Stephen Mihm (2011), *Kriz Ekonomisi*, (İstanbul: Pegasus), (Çev. Işıl Tezcan).
- Rotheim, Roy J. (1998). "On Closed Systems and the Language of Economic Discourse", *Review of Social Economy*, 56 (3):324-334.
- Rotheim, Roy J. (1999). "Post Keynesian Economics and Realist Philosophy", *Journal of Post Keynesian Economics*, 22 (1):71-103.
- Sayer, Andrew. (2017). *Sosyal Bilimlerde Yöntem: Realist Bir Yaklaşım*. (İstanbul:Küre), (Çev. Sabri Gürses).
- Sawyer, R. Keith (2001), "Emergence in Sociology: Contemporary Philosophy of Mind and Some Implications for Sociological Theory", *The American Journal of Sociology*, 107 (3):551-585.
- Schumpeter, Joseph A. (1934), *The Theory of Economic Development*, New York: Oxford University Press.
- Schumpeter, Joseph. A. (2010), *Kapitalizm Sosyalizm ve Demokrasi*. (Ankara: Alter Yayıncılık), (Çev.Hasan İlhan.). (Özgüneser 1943 tarihlidir).
- Schumpeter, Joseph. A. (1947), "The Creative Response in Economic History", *Journal of Economic History*, 7 (2): 149-159.
- Ülgen, Faruk(2012) "Is The Financial Innovation Destruction Creative? A Schumpeterian Reappraisal", *Journal of Innovation Economics*. 1, no. 11: 231-249.
- Wray, L. Randall (2011a), "Minsky Crisis", New York: Levy Economics Institute of Bard College. Working Paper No. 659.http://www.levyinstitute.org/pubs/wp_659.pdf
- Wray, L. Randall (2011b), "Financial Keynesianism and Market Instability", New York Massachusetts: Levy Economics Institute of Bard College. Working Paper No.653.http://www.levyinstitute.org/pubs/wp_653.pdf
- Whalen, Charles J. (2001), "Integrating Schumpeter and Keynes: Hyman Minsky's Theory of Capitalist Development", *Journal of Economic Issues*, 35 (4):805–823.